תצוה — ז' אדר*

א. ס'איז ידוע אַז ז' אדר, יום פטירת משה רבינו [1], פֿאַלט אויס (ברוב השנים) בסמיכות צו פ' תצוה; און ווי עס שטייט אין ספרים [2] דער רמז אויף דעם אין פ' תצוה, אַז משנולד משה איז דאָס די אייניציקע סדרה אין דער תורה (נאָך פ' שמות [3]) וואו עס ווערט ניט דערמאָנט משה'ס נאָמען [4], און דערין איז מרומז די הסתלקות פון משה בז' אדר.

און דאָס איז אויך מתאים מיט דעם וואָס עס שטייט אין מגן אברהם [5], אַז בשנה מעוברת (כבשנה זו) איז דער תענית ז' אדר באדר ראשון — ווארום ז' אדר ראשון דוקא איז בסביבות פון פרשת תצוה.

דאַרף מען פֿאַרשטיין: ז' אדר איז אויך דער טאָג פון לידת משה [6], ווי די גמרא [7] זאָגט: „הקב"ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום ומחודש לחודש" [8] — היינט פֿאַרוואָס איז ניט מרומז אין פרשת תצוה אויך לידתו של משה?

ב. אין פשטות קען מען זאָגן, אַז אויך לידת משה איז מרומז אין דער סדרה — אין דעם וואָס דער נאָמען פון דער סדרה איז „ואתה תצוה" [9], וואָס

---

*) שענינו באדר ראשון — ראה בפנים סעיף א' (ממגן אברהם). וראה לקו"ש חכ"ו ע' 204 בהערה.

1) מגילה יג, ב. וש"נ. מאמר האחרון במגילת תענית. טושו"ע או"ח סי' תקפ ס"ב. וראה לקמן בפנים.

2) מאור עינים פרשתנו (ועוד). וכמובן אין בזה סתירה להטעם (זח"ג רמו, א ועוד — ראה לקמן הערה 4) שזהו מפני שאמר משה מחני נא מספרך — כי עדיין טעמא בעי למה דוקא בפ' תצוה (ואדרבה — לכאורה צ"ל בפרשיות שלאחרי אמירת מחני נא). — וראה לקו"ש חכ"א ע' 173 ואילך.

3) פי' הרא"ש הדר זקנים (משנולד משה עד משנה תורה). בעה"ט ריש פרשתנו („משעה שנולד משה" — ובחצע"ג הוסיפו כבפי' הרא"ש).

4) זח"ג רמו, א. מדרש הנעלם בזהר חדש שה"ש קרוב לתחלתו ד"ה פתח ואמר (הא'). פי' הרא"ש (הדר זקנים), בעה"ט ופענח רזא ריש פרשתנו. רבותינו בעה"ת תשא לב, לב. ועוד. וראה לקו"ש ח"ב ע' 674 ואילך.

5) או"ח שם סק"ח. מתשובת מהרי"ל סל"א. וכ"ה בתה"ד סרצ"ד. וראה שו"ת מהר"י מינץ ס"ס. רמ"א סתקס"ח ס"ז (ובנ"כ שם וש"נ). ובמהרי"ל שם, דאף שמת באדר הסמוך לניסן מתענין באד"ר. אבל במג"א ממשיך „ועיין בילקוט יהושע דף ד' ע"ב דאיכא מ"ד שהיתה מעוברת ומת באד"ר" (והוא בילי"ש שם רמז טו. ממכילתא בשלח טז, לה).

והנה צויין באחרונים דעות אלו שצ"ל באדר שני (החי"צ (בשאילת יעב"ץ ח"א סקי"ז). היעב"ץ בסידורו. פתח עינים (ר"ה, יא). חת"ס חאו"ח סקס"ג. שו"ת ויען יצחק חיו"ד סל"ט. שכיות החמדה לר"ד פארדו. ועוד) — אבל כבר כתבו בערוך השלחן, במשנה ברורה, ארחות חיים החדש (ועוד) דנוהגין להתענות בראשון. והרי במדינות אלו היו רוב מנין דבנ"י בדורם.

6) מגילה שם. וש"נ.

7) קידושין לח, א.

8) ועפ"ז מובן שבשנה מעוברת ענינו דלידת משה הוא באד"ר. וראה סוטה יב, ב דלחד מ"ד נולד בז' אד"ר. וראה שאילת יעב"ץ שם דלמ"ד זה כצ"ל ביום מיתתו שנפטר בז' אד"ר לפי שהקב"ה ממלא שנותיהן של צדיקים כו'. וראה לקמן הערה 63.

9) ראה מגילה כט, סע"ב: „חל להיות באתה תצוה", ושם יש לדחוק שהכוונה להתחלת קריאת היום. אבל בזוה"ג שם מפורש „דלא מדכר בפרשת ואתה תצוה". וכ"ה בז"ח שם (ברוב הדפוסים) „ואיהי פרשת ואתה תצוה". וכ"ה בסדר תפלות להרמב"ם. הל' תפלה פי"ג הכ"ב (אבל ראה לקו"ש ח"ז ע' 100 שוה"ג להערה 3). ובכ"מ בפרש"י — תרומה כה, ו־ז. צו ח, ב. ה.

דאָס גייט [10] אויף משה רבינו [11]. און ווי־באַלד אַז דער שם הסדרה איז מרמז אויפן תוכן פון דער גאַנצער סדרה — קומט אויס, אַז אין דער גאַנצער סדרה איז מרומז דער ענין פון (לידת) משה.

אפילו לויט די דעות און לויט מנהג ישראל (און ווי געדרוקט בחומשים) אַז זי ווערט אַנגערופן „תצוה" — איז דאָס דאָך לשון יחיד לנוכח — בהמשך צו „וידבר [12] ה׳ אל משה לאמר" שבהתחלת הענין, און — אויך גלייך נאָך „תצוה" — „אהרן אחיך".

מען דאַרף אָבער פאַרשטיין, ווי שטימען ביידע רמזים הנ״ל: פון איין זייט, איז אין דער סדרה ווערט אינגאַנצן ניט דערמאָנט משה׳ס נאָמען (וואָס ווייזט, אַז אין דער סדרה איז ניטאָ ענינו של משה); און פון דער צווייטער זייט, איז יעדער וואָרט פון דער סדרה הייסט אָ וואָרט פון פרשת „ואתה תצוה" וואָס גייט אויף משה?

ג. ווען מען דאָס פאַרשטיין בהקדם לבאר ענין התענית פון ז׳ אדר — דלכאורה דאַרף מען פאַרשטיין: פאַר־וואָס האָט מען קובע געווען ז׳ אדר (בלויז) אַלס יום התענית מצד מיתת משה [13], מען געפינט דאָך אין גמרא [14] די שאלה וועגן איינעם וואָס זאָגט „כמשה בשבעה באדר" צי דאָס איז אָן ענין פון קבלת נזירות, און תוספות [15] איז מסביר די שאלה, אַז „ביום הוולדו דהיינו בז׳ אדר שמחו שמחה גדולה וביום מותו כו׳ רבים נדרו בנדר ורבו נזירים בישראל מחמת צער והוא אמר בסתם אהא היינו כמו שהי׳ בדורו של משה בז׳ באדר ביום מותו ונזירות קבל עלי׳ או כיום הוולדו קאמר ושמחה קבל עלי׳".

זעט מען דאָך אַז ז׳ אדר איז (געווען) אויך אַ יום שמחה [16], היינט פאַרוואָס איז ער נקבע געווארן בלויז אַלס יום תענית?

[מ׳קען ניט זאָגן אַז דער ספק אין גמרא איז צי ער האָט געמיינט ז׳ אדר ווי דאָס איז לאחר מיתת משה און ער האָט מקבל געווען נזירות, אַדער ער האָט געמיינט ז׳ אדר בחיי משה בעלמא דין וואָס דעמאָלט איז דאָס געווען אַ יום שמחה [17] מצד לידתו — אָבער איצטער איז דער טאָג לכל הדיעות אַ יום תענית —

---

10) להעיר מחומת אנך להחיד״א ריש פרשתנו „ולכבוד מרע״ה נאמרה פרשה זו בלשון הזה ואתה תצוה כו׳". מאור עינים שם. לקו״ש ח״ב ע׳ 675. חכ״א וחכ״ו שם.

11) והרי זוהי הסדרה היחידית שמודגש בשמה ענינו של משה. משא״כ פ׳ „כי תשא", „נשא" ועוד — אף שהכוונה למשה אין בזה ההדגשה ד(יתור) התיבה „ואתה תצוה" (ולא „ותצוה").

12) ר״פ תרומה. ראה חומת אנך שבהערה 10.

13) טושו״ע שם.

14) נזיר יד, א.

15) שם ד״ה אמר כמשה. ועד״ז בפי׳ הרא״ש.

16) להעיר שמצינו שמחה ביום הולדת יצחק זמן רב אחר פטירתו (תנחומא ס״פ פקודי). ועד „שחשב הקב״ה לערב שמחת המשכן בשמחת היום שנולד בו יצחק אבינו" (תנחומא שם).

17) כדמשמע לכאורה מלשון התוס׳ „דביום הוולדו דהיינו בז׳ באדר שמחו שמחה גדולה" (ובשטמ״ק בשם הר׳ עזריאל „ביום שנולד משה דאכלו ושתו וחדו") *. וצע״ק הרי „ותצפנהו ג׳ ירחים" ומי ידע אז שישמת, לבד עמרם וב״ב. ולכאורה דוחק לומר שלהם כיוון באמרו „כמשה בשבעה באדר" — ואולי ותצפנהו רק מהמצרים.

---

*) וכמו שמפרש בזה שמת (שאין כוונתו לז׳ אדר עתה לאחר מיתת משה, כ״א) „ביום מותו בז׳ באדר מסתמא רבים נדרו בנדר ורבו נזירים בישראל". ועד״ז בפי׳ הרא״ש „ביום שנפטר כו׳". וכ״ה בשטמ״ק בשם הר׳ עזריאל.

וואָרום בנדרים „הלך אחר לשון בני אדם״ [18], ובלשון בני אדם, אויב אַ מענטש זאָגט „ז׳ אדר״ (אַ זמן רב) לאחרי מיתת משה, מיינט ער געוויס ווי דאָס איז בזמן האמירה — לאחר מיתתו. ואעפ״כ איז דאָ אַ סברא אַז ער מיינט אַ יום שמחה [19].

נאָר שטאַרקער איז די שאלה: די גמרא זאָגט אין מגילה [20], „כיון שנפל פור בחודש אדר שמח (המן) שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא הי׳ יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד״. איז פון דער גמרא משמע אַז דער „בשבעה באדר נולד״ האָט גובר געווען דעם „בשבעה באדר מת״ און עס איז געווען „ונהפוך הוא״ — דער נס פון פורים, שמחה.

זעט מען דאָך אַז יום לידת משה איז אַ (גורם צו אַ) יום שמחה בכל הזמנים, ובפרט ע״פ פירש״י שם [22] „כדאי הוא יום הלידה שיכפר [23] על המיתה״ [24] — איז גאָר משמע אַז ס׳איז נאָר אַ יום שמחה.

ד. וועט מען דאָס פאַרשטיין בהקדם דברי הגמרא [25], „כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה״. ויש לברר: דער ענין פון „מרבין בשמחה״ [26] אין אַ שנה מעוברת — צי עס איז אויך באדר ראשון אַדער נאָר באדר שני [27] ?

לכאורה איז דאָס מבואר ע״פ פירש״י [28], וואָס איז מפרש די גמרא משנכנס אדר „ימי ניסים היו לישראל פורים ופסח״ — וואָס דאָס איז נאָר באדר שני [29]. אָבער י״ל אַז פון דעם פירוש רש״י איז ניט קיין ראי׳, ואדרבה: מען קען גאָר מדייק זיין להיפך.

ובהקדם השאלה הידועה: וואָס איז רש״י דאָ מוסיף „פסח״ — וואָס פאַר אַ שייכות האָט דאָ פסח ?

פאַראַן מפרשים [30] וואָס זאָגן, אַז רש״י איז אויסן דערמיט צו פאַרענטפערן

---

18) נדרים ל, ב. וש״נ.

19) ובפי׳ הרא״ש (ועד״ז בתוספ׳ הרא״ש בשטמ״ק) נזיר שם מפורש „שהרי גם בז׳ באדר נולד וכמו כן הוא יום משתה ושמחה״. ועד״ז בשיטה לחכמי איוורא נזיר שם „והוה יום משתה ושמחה״.

20) במאירי נזיר שם: „הן שיכוין לומר על משה שמת בו ולא שתה יין בכל אותו היום כלומר שיום מותו ודאי לא נתעסק בצרכי גופו כלל״. ועפ״ז לכאורה י״ל גם לאידך, שכוונתו „כמשה בשבעה באדר״ כמו שמצינו „ששמח משה״ ביום מותו — ראה פרש״י תבא כט, ג.

אבל — אינו, כי שמחת משה אז הי׳ מזה שאמרו בנ״י „אף אנו עמדנו בסיני כו״, ופשיטא שאין מקום לומר שיהי׳ יום ז׳ באדר יום שמחה לכל הדורות מפני שאז אמרו בנ״י כו׳ (כמו שלא קבעו יום שמחה ביום דויחן ישראל נגד ההר, כשנדבו דים והותר למשכן בב׳ ימים (במדב״ר פי״ב, טז. וראה רמב״ן ויקהל לו, ג). ועוד זאת — עד כ״כ שזה יבטל הצער שמת אז ! בסגנון אחר: הצער שמת קשור בז׳ אדר. משא״כ אמירת בנ״י הנ״ל — הי״ז גילוי מעמדם שהם דבקים וחפצים במקום. ופשוט.

21) יג, ב.

22) ד״ה ובשבעה.

23) להעיר משייכות פורים לכפרה ע״פ מש״כ בתקו״ז (תכ״א (נז, ב)) ד״כפורים״ הוא „כ־פורים״.

24) כ״ה ברש״י שבע״י. וברש״י שבש״ס — בשינוי לשון קצת.

25) תענית כט, סע״א.

26) הובא במג״א סי׳ תרפ״ו סק״ה. וכבר שקו״ט בהטעם שלא כתבו הרמב״ם ולא בטושו״ע (ראה שו״ת חת״ס או״ח סק״ס. ומה שהקשה על דבריו בנמוקי או״ח סי׳ תרפו). וראה לקו״ש חי״א ע׳ 338 בהערה. ובארוכה — שיחת פורים וש״פ תשא תשל״א. ואכ״מ.

27) ראה שאילת יעב״ץ שבהערה 29. ומזה גופא מוכח שאי״ז פשוט כ״כ.

28) תענית שם ד״ה משנכנס.

29) ראה שו״ת שאילת יעב״ץ ח״ב ספ״ח „וי״ל עוד כו״.

30) א״ר או״ח סי׳ תרפה סק״ח.

פֿאַרוואָס „מרבין בשמחה" איז נאָר אין חודש אדר מצד דעם נס פורים, און ניט אין חודש ניסן מצד די ניסים פון פסח ?

איז דעריבער רש״י מוסיף „ופסח" — אַז אין הכי נמי, אויך בניסן איז מען מרבה בשמחה מצד פסח שבו.

אָבער עס איז מובן, אַז ס׳איז שווער אַזוי אייגצולערנען אין רש״י, וואָרום אויב רש״י וויל זאָגן אַ דבר חדש ובפרט וואָס איז נוגע למעשה (אַז אויך ניסן דאַרף זיין „מרבין בשמחה"), האָט ער דאָס געדאַרפט זאָגן ברור, און ניט פאַר־לאָזן זיך אַז מען וועט עס פאַרשטיין פון אַ רמז פון אַ וואָרט [31].

אויך: לפי״ז האָט מען דאַך געדאַרפט מרבה זיין בשמחה אויך אין חודש כסלו מצד דעם נס חנוכה [32] [ואדרבה: ווי־באַלד אַז חנוכה איז בלויז מדרבנן, וואָס דברי סופרים צריכין חיזוק [33] — האָט מען דאַך דאָן געדאַרפט מרבה זיין בשמחה נאָך מער ווי בניסן (וואָס פסח איז מדברי תורה ואין צריכין חיזוק [33]), און אפילו מער פון אדר — וואָס קריאת המגילה פון פורים איז דאָך (ניט אַ סתם דרבנן, נאָר) מדברי קבלה [34].

אַנדערע לערנען [35], אַז מיטן זאָגן „פורים ופסח" מיינט רש״י, אַז היות ווי בחודש אדר האָבן זיך אַנגעהויבן ימי ניסים רצופים ותכופים זל״ז דעריבער איז דוקא „משנכנס אדר מרבין בשמחה" (משא״כ בכסלו ווען ס׳זיינען ניט געווען ניסים „רצופים ותכופין זל״ז").

אָבער אויך דאָס פאַדערט ביאור: וואָס איז די שייכות (סמיכות בתוכן) צווישן פסח און חודש אדר, אַז צוליב דער סמיכות פון אדר צו פסח זאָל מען שוין אין התחלת אדר מרבה זיין בשמחה [36].

ה. איז דער ביאור אין דעם: די גמרא זאָגט „משנכנס אדר מרבין בשמחה" — אַז גלייך פון התחלת החודש איז מען מרבה בשמחה [און „הלכך בר ישראל דאית לי׳ דינא בהדי

---

31) ולהעיר מהמדובר כמ״פ (ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 281. ח״י ע׳ 26) שהלכה צריך לומר בלשון ברור (ואפילו אם הוא לשון מגונה).

32) בפשטות י״ל כי אי אפשר שיהא בהמסובב מה שאין בהסיבה, כי גם ימי חנוכה עצמם לא קבעום למשתה ושמחה כ״א בהלל והודאה (שבת כא, ב. טושו״ע או״ח סי׳ תר״ע ס״ב), משא״כ פורים שקבעו למשתה ושמחה (וידוע דברי הלבוש וט״ז שם סק״ג בטעם החילוק).

אבל להעיר: א) לדעת הרמב״ם (הל׳ חנוכה פ״ג ה״ג) ועוד — גם חנוכה הם ימי שמחה (ראה הוספות לשו״ע אדה״ז תאו״ח סתר״ע — מבעהמ״ס דברי נחמי׳ (וש״נ). וראה בארוכה לקו״ש ח״י ע׳ 142 ואילך).

ב) ה„מרבין בשמחה" (המדובר בפנים „משנכנס אדר") הוא לא „שמחה ומשתה" (ריבוי סעודות וכיו״ב) כבפורים, כ״א איזו שמחה שתהי׳, גם שמחה בעניני הרשות (ראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1274. נמוקי או״ח שם בסופו).

וראה לקמן בפנים מהיעב״ץ.

33) תענית יז, ב. ר״ה יט א (ושם, שלכן הימים הכתובים במגילת תענית שם לפניהם ולאחריהם אסורין, משא״כ שבתות ויו״ט).

34) ראה בעל המאור ספ״א דמגילה, דבפורים (לבני ארביסר) לא נאסר יום שלפניו בתענית דדברי קבלה אין צריכין חיזוק. וראה אחרונים בשו״ע או״ח סתר״ע, שאסור להתענות לפניו בחנוכה. וראה ב״ח או״ח סי׳ תרפ״ו.

35) שו״ת שאילת יעב״ץ ח״ב שם. וראה שו״ת חת״ס שם.

36) בשאילת יעב״ץ שם „דאי משום פורים גרידא א״כ לימא נמי ניסן וכסלו אלא ע״כ משום שהתחילו ימי ניסים רצופים ותכופים זל״ז". ולכאורה י״ל שמפרש „משנכנס אדר" היינו „משנכנס אדר" ואילך — כולל חודש ניסן,

אבל (נוסף על השאלה שבפנים: מהי השייכות ל„משנכנס אדר" — להתחלת אדר — הרי) אי״ז דומה ל„משנכנס אב" שפשיטא שקאי רק על אב (ולא על החודש שלאח״ז). ואם כוונת רש״י דמרבין בשמחה קאי גם על חודש ניסן (דלא כ„משנכנס אב כו׳") הו״ל לפרש זה בלשון ברור, וכנ״ל בפנים.

נכרי לישתמיט מיני׳ באב כו׳ ולימצי נפשי׳ באדר (סתם — אויך אין אנהויב חודש) דבריא מזלי׳״] — ולכאורה: דער נס איז דאך געווען בי״ג אדר, היינט פאראוואס דארף זיין די שמחה שוין פון התחלת אדר ?

און כאטש אז דער ביטול הגזירה פון אחשורוש איז געווען א סך פריער ווי י״ג אדר, וכמש״נ [37] „בחודש השלישי הוא חודש סיון בשלושה ועשרים בו גו׳ ויכתב בשם המלך אחשורוש ויחתם בטבעת המלך גו׳ אשר נתן המלך ליהודים גו׳ להקהל ולעמוד על נפשם״ — איז אבער ממנ״פ: די כתיבה וחתימה איז געווען נאך בחודש השלישי גו׳ און דער בפועל וואס ביז דאמאלס איז דאס געווען מחוסר מעשה, ומעשה רב — מען האט געדארפט אנקומען צו מלחמה „להקהל ולעמוד על נפשם״, און „נקהלו היהודים בעריהם גו׳ לשלוח יד במבקשי רעתם״ [38] — און ערשט בי״ג אדר איז געווען דער נס און בי״ד באדר נחו מאויביהם [39], איז פארוואס תיכף משנכנס אדר, נאך איידער ס׳איז געווען די הצלה, איז מען שוין מרבה בשמחה ?

[און אזוי איז אויך שווער וואס עס שטייט אין דער מגילה [40] „והחודש אשר נהפך להם מיגון לשמחה״, אז דער גאנצער חודש איז נהפך געווארן לשמחה, ומצד דעם זאגט דער ירושלמי [41] אז (אויב איינער קען ניט

37) אסתר ח, ט ואילך.

38) ט, ב. וראה מנות הלוי (למגילת אסתר שם) מכמה מפרשים, דאגרות השניות לא הי׳ ביטול הגזירה שבאגרות הראשונות. וראה תו״א (קכ, ד) שבני ישראל היו בסכנה מפני גזירת המן „שנמשך הזמן כמעט משך שנה היו כולם בבחי׳ מס״נ ממש״.

39) שם טז, יז.

40) שם כב.

41) מגילה פ״א ה״א.

ווארטן צו לייענען די מגילה בי״ד, קען ער זי לייענען מתחילת החודש ווייל) „כל החודש כשר לקריאת המגילה״ (און דער רמ״א [42] זאגט אויף דעם „והכי נהוג״). ולכאורה איז דאך די הצלה געווען ערשט בי״ג ?].

און אט די שוועריקייט ווערט פארענטפערט מיט רש״י׳ס לשון „ימי נסים היו לישראל פורים ופסח״, כדלקמן.

ו. די הסברה בזה [43]: פון דעם מאמר הגמרא „כשם שמשנכנס אב ממעטין בשמחה כך משנכנס אדר מרבין בשמחה״ איז מובן, אז „מרבין בשמחה״ אין חודש אדר איז דער זעלבער גדר ווי ממעטין בשמחה אין חודש אב.

אין דעם אונטערשייד צווישן חודש אב לגבי די אנדערע חדשים ווען עס זיינען פארגעקומען מאורעות בלתי רצויים — וואס דוקא ביי אב זאגט מען „ממעטין בשמחה״ — געפינט מען צוויי ענינים: (א) „הוכפלו בו צרות״ [44]. (ב) ס׳איז א „יום חייב״, ווי די גמרא [45] זאגט אויף דעם אז אויך בשני חרב הבית בט׳ באב ווייל „מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב״ — וואס י״ל אז דאס איז ניט בלויז מצד דעם חורבן הבית בראשונה באותו יום, נאר אויך נאך פון פריער, כמאמר הגמרא [45] אויף „ויבכו העם בלילה ההוא״ [46] — „תשעה באב הי׳ אמר להם הקב״ה אתם בכיתם בכי׳ של חנם ואני קובע לכם בכי׳ לדורות״.

42) או״ח סתרפ״ח ס״ז.

43) להעיר משו״ת חת״ס שם. וראה עיון יעקב לע״י תענית שם.

44) ר״ה יח, ב. משא״כ בשבעה עשר בתמוז כבתוס׳ שם ד״ה הואיל.

45) בתענית שם.

46) שלח יד, א.

לויט דעם קומט אויס, אַז דער „מרבין בשמחה" פון חודש אדר איז אויך עד״ז: ס׳איז הוכפלו בו הניסים און ס׳איז אַ יום זכאי.

וואו געפינט מען אַט די באַזונדער־קייט פון חודש אדר ? איז דאָס אין דער גמרא הנ״ל אין מגילה: „כיון שנפל פור בחודש אדר שמח שמחה גדולה אמר נפל לי פור בירח שמת בו משה ולא הי׳ יודע שבשבעה באדר מת ובשבעה באדר נולד״. זעט מען פון דעם, אַז די סיבה וואָס האָט געבראַכט דעם נס פורים בחודש אדר איז דער טאָג פון ז׳ אדר, ד. ה. דאָס וואָס דער גורל איז אויס־געפאַלן בחודש אדר, דאָס גופא האָט מבטל געווען די גזירת המן אויף דעם חודש, ובמילא איז אין דעם חודש געווען דער נס פורים.

דער אויפטו פון ז׳ אדר איז וואָס נולד „מושיען של ישראל" [47] וואָס האָט אַרויסגענומען אידן פון גלות מצרים.

קומט דאָך אויס, אַז בחודש אדר זיינען דאָ ביידע ענינים הנ״ל: ס׳איז אַ (חודש וואָס האָט א) יום זכאי — ז׳ אדר; און ס׳איז הוכפלו בו הניסים וגאולות — וואָרום דער טאָג ז׳ אדר איז דער מקור וסיבה פון צוויי גאולות: די (ישועה ו)גאולה פון מצרים און די גאולה פון פורים [48].

וי״ל אַז דאָס מיינט רש״י מיטן מוסיף זיין „(פורים ו)פסח״: דער גדר פון „משנכנס אדר מרבין בשמחה״ איז ניט (נאָר) מצד שמחת פורים (יד אדר), נאָר ווייל דער חודש איז אַ חודש זכאי [49] וואָס האָט געבראַכט צו „ימי ניסים היו לישראל״ — אויך צו פסח (וכנ״ל אַז ישועת ישראל בפסח איז לידתה התחלתה וסיבתה ב(ז׳) אדר) [50], און דערפאַר איז תיכף משנכנס אדר מרבין בשמחה [51].

[און דערמיט איז מובן פאַרוואָס מען זאָגט „החודש [52] אשר נהפך להם גו״ (און „כל החודש כשר לקריאת המגילה״) — וואָרום דער נס פורים האָט זיך אַנגעהויבן ניט פון יום י״ג אדר, נאָר גלייך בתחילת הגזירה איז שוין געווען צוגעגרייט דער נס מצד דעם גורל וואָס איז אויסגעפאַלן בחודש אדר וואָס אין אים איז ז׳ אדר] [53].

---

47) וכבסוטה שם: ראו שמושיען של ישראל במים הוא לוקה עמדו וגזרו כל הבן בו׳ כיון דשדיוהו למשה כו׳.

48) וי״ל שעפ״ז הרי זה מתאים לפי׳ הב׳ בתוס׳ ר״ה שם דצרה אחת הוכפלה בו (ראה טו״א שם דפי׳ ב׳ עיקר. וראה חי׳ הריטב״א שם). ועד״ז בנדרי״ד דהיו ב׳ גאולות (ראה מגילה ו, סע״ב „מסמך גאולה לגאולה״).

49) להעיר שגם יום הולדת האבות פעל על כל החודש, שנק׳ „ירח האיתנים״ (ר״ה יא, א).

50) ואין רש״י צריך לפרטו בפירוש כי מאחר שמעתיק תיבת „משנכנס אדר״ „ימי נסים היו לישראל פורים״ ויודעים השייכות דפורים (פרשת הנס דפורים) ל„משנכנס אדר״ — לכל ימי חודש אדר, אותה השייכות יש גם לפסח לה„משנכנס אדר״.

51) להעיר על השייכות דפורים לפסח דביום ב׳ דפסח בסעודת אסתר נתלה המן, ועד שגם עכשיו „טוב לעשות איזה דבר בסעודה ביום ב׳ לזכר״ זה (מג״א או״ח רסת״צ. שו״ע אדה״ז שם ס״ב).

52) כן להעיר מתרגום שני עה״פ דרק הפלת הפור מחודש לחודש עלתה בידו ולא ד„מיום ליום״ דמפרשו יום בשבוע (ולא כפרש״י). וצע״ק דעפ״ז — היום בחודש לא נקבע ע״פ הפור.

53) ע״פ כהנ״ל יומתק המשך הגמרא בתענית שם „אר״פ הכך בר ישראל דאית לי׳ דינא בהדי נכרי לישתמיט מינ׳ באב דריע מזלי׳ ולימצי נפש׳ באדר דבריא מזלי׳״ ובתוס׳ שם ד״ה אמר ר״פ „פירוש משום דאמר לעיל מגלגלין חובה ליום החייב״ (ראה שו״ת חת״ס שם „ונדחקו התוס׳ דקאי אלעיל דמגלגלין כו׳ ורמב״ם ס״ל כפשוטו אדרב קאי״), וע״פ הנ״ל י״ל [נוסף על הפשוט שגם לתוס׳

ז. והנה דעם טעם אויף די ימי התענית וואָס ווערן אויסגערעכנט אין שו״ע [54] „אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו וראוי להתענות בהם״ (וז׳ אדר בתוכם) קען מען מסביר זיין אויף צוויי אופנים:

א) וויבאַלד אַז „אלו הימים שאירעו בהם צרות לאבותינו״ זיינען זיי היפך השמחה, ימים חייבים, ובמילא „ראוי להתענות בהם״ אויף צו באַוואַרענען עס זאָלן ניט זיין קיין ענינים בלתי רצויים [וואַרום כאָטש „אין מזל לישראל״ [55] איז דאָך דער פירוש אַז „ע״י תפלה וזכות משתנה מזלו לטובה״, ווי רש״י זאָגט [56], ובמילא דאַרף אין די טעג זיין אַ תענית אויף אַראָפנעמען דעם ענין פון „חייב״].

ב) וויבאַלד אַז אין די טעג האָבן געטראָפן ענינים היפך השמחה, ובפרט הסתלקות של צדיקים, דאַרף זיין „והחי יתן אל לבו״ [57], און דעריבער איז מתענין, „כדי לעורר הלבבות לפתוח דרכי התשובה״ [58].

די נפק״מ צווישן די ביידע הסברות איז: אין אַ טאָג ווען ס׳זיינען דאָ ביידע ענינים, סיי שמחה און סיי היפך השמחה: לויטן ערשטן טעם — אַז דער תענית איז ווייל ס׳איז אַ יום חייב — דאַרף מען ניט פאַסטן, וואַרום וויבאַלד אַז דאָס איז אויך אַ יום שמחה (עס האָבן געטראָפן ענינים טובים), ווייזט עס דאָך אַז ער איז ניט קיין יום חייב. משא״כ לויטן צווייטן טעם — אַז דער תענית איז צוליב ענין התשובה — דאַרף מען פאַסטן, ווייל עס מוז זיין דער „והחי יתן אל לבו״ — „לפתוח דרכי התשובה״ [וואַרום דאָס וואָס ער איז אויך אַ יום שמחה איז ניט קיין סתירה צום ענין התשובה — ואדרבה, מ׳גענפינט באַ שמחת בית השואבה, וואָס „מי שלא ראה שמחת ביה״ש לא ראה שמחה מימיו״ [59] האָט מען מעורר געווען אויף תשובה „מי שחטא ישוב וימחול לו״ [60]].

עפ״ז איז אויך פאַרשטאַנדיק בנוגע לז׳ אדר: וויבאַלד אַז מען געפינט אַז דאָס איז אַ יום שמחה, ביז אַזאַ יום זכאי וואָס האָט גורם געווען דעם גאַנצן נס פורים, און — ביז אַז דאָס פועלט אַז דער גאַנצער חודש ווערט אַ זמן פון (מרבין ב)שמחה — איז מובן, אַז דער תענית פון ז׳ אדר ווייל בו מת משה רבינו איז ניט מצד דעם וואָס ער איז אַ יום חייב, נאָר „לפתוח בדרכי התשובה״. און דאָס וואָס ביום זה נולד איז אדרבה גאָר מסייע אַז די תשובה זאָל זיין אין אַ העכערן און בעסערן אופן, מתוך שמחה [61], פונקט ווי אַלע מצות דאַרפן געטאָן ווערן מתוך שמחה [62].

קאי „הלכך״ אדרב, אלא שמוסיף בטעם ר״פ „משום דאמר לעיל מגלגלין״ לכן כיון שבאב ממעטין ובאדר מרבין „הלכך״ באב לישתמיט כו׳, אבל זה לגד אינו מספיק כי דוחק לומר שרק מצד הענין דממעטין או מרבין בשמחה יקרא יום זכאי ויום חייב, וע״פ הנ״ל י״ל] שקאי בהמשך לתוכן הסברא דרב, שזה שמרבין בשמחה באדר הוא מצד ימים זכאין כו׳ שנלמד מהפכו באב, ולא רק מצד הדין ד„מרבין בשמחה״. וראה ריטב״א שם.

54) או״ח סי׳ תקפ.

55) שבת קנו, א.

56) שם ד״ה אין מזל. וכ״מ מדברי ר״י אמר רב שם „צא מאיצטגנינות שלך וכו׳ מהדרנא ומוקמינא לי׳ במזרח״ דיש מזל. וכן מוכח מהמשך כל הסוגיא שם.

57) קהלת ז, ב.

58) לשון הרמב״ם רפ״ה מהל׳ תעניות.

59) סוכה נא, א (במשנה).

60) שם נג, ר״א.

61) ראה אגה״ת פי״א. ובכ״מ.

62) ראה רמב״ם סוף הלכות לולב. תניא פכ״ו. ובכ״מ.

און ווי רש״י זאָגט בנוגע לנס פורים, „כדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה״ ד. ה. אַז אויך דער יום המיתה ווערט באַווירקט פון יום הלידה.

ח. עפ״ז איז מובן בנוגע לשנה מעוברת: היות אַז לויטן מג״א איז דער תענית ז׳ אדר באדר ראשון, וואָס דער־פון איז מובן אַז אויך דער ענין השמחה, וואָס ער איז אַ יום זכאי מצד לידת משה, איז אויך בז׳ אדר ראשון (כנ״ל, אַז הקב״ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום)[63],

קומט דאָך אויס, אַז אויך משנכנס אדר ראשון דאַרף זיין אַן ענין פון מרבין בשמחה[64], מצד דעם ביאור הנ״ל פון רש״י, וויבאַלד אַז אין דעם חודש[65] איז דאָ דער יום זכאי פון ז׳ אדר וואָס האָט געבראַכט די ימי ניסים לישראל פורים ופסח[66], ובפרט אַז די „ימי ניסים לישראל״ זיינען שוין פאַראַן אויך אין חודש אדר ראשון — אין פורים ושושן פורים קטן וואָס „יומי נס והצלה הם״[67] [כאָטש כמובן, אַז דאָס קומט ניט צו דעם „מרבין בשמחה״ פון דעם אדר וועט מ׳פראָווען פורים ממש, וואָס דאָן זיינען דאָ די „ימי ניסים לישראל״ בפועל ממש].

ט. ע״פ הנ״ל אין מעלת יום ז׳ אדר אַלס לידת משה, ווערט לכאורה ערשט ניט פאַרשטאַנדיק: פאַרוואָס גיפינט מען אין שו״ע נאָר דאָס וואָס מתענים בז׳ אדר שבו מת משה, און מען גיפינט ניט קיין שום ענין פון שמחה אַלס זכר צו לידתו בז׳ אדר?

וי״ל אַז היא הנותנת: וויבאַלד אַז דער ענין פון יום זכאי פון דעם טאָג איז אַן ענין נעלה ביותר, קען דאָס ניט אַראָפ־קומען בגילוי למטה אין אַ שמחה גלוי׳, נאָר דאָס בלייבט בהעלמו און עס פועלט בדרך סיבה[68] באופן נבדל.

דוגמא לדבר בהלכה: יו״ט וואָס איז (נאָר) מקרא קודש און מען איז מבדיל

---

63) וגם: הרי הקב״ה מקדים רפואה למכה (ראה מגילה שם) וכדאי הוא יום הלידה שיכפר על המיתה (כפרש״י מגילה שם) שלכן גם יום זכאי דלידה מובן ש(ענינו) הוא באדר א׳.

וע״פ הנ״ל דיום ז׳ אדר הוא בעצם יום זכאי כו׳ (שהביא להניסים), י״ל שזהו כמו שנעשה לו נס באדר בשנה פשוטה וקבל עליו לעשותו יום שמחה בכל שנה — שיעשה אותו באדר ראשון (י״א במג״א סתרפ״ו סק״ה. וכן פסק בפר״ח או״ח סר״ס תרצ״ז), ולהעיר מהוכחת התרומת הדשן שם (הובא במג״א סי׳ תקס״ח סק״כ) בתענית יום שמת בו אביו שהוא באדר א׳ מדאמרינן בגמרא מגילה ו, ב. עיי״ש.

ולפי הנ״ל י״ל דאין שייך בזה הסברא „אקדומי פורענותא לא מקדימין״ ועושין בשני (ראה שו״ת חת״ס שם סי׳ קסג), כיון שהוא יום שמחה וגם התענית אינו מחמת צער וכו׳ כנ״ל.

64) ולא כמ״ש בשאילת יעב״ץ שם ח״ב.

65) ולהעיר דאדר ראשון נקרא אדר סתם לענין שטרות ונדרים משא״כ אדר ב׳ (דעת ר״י בנדרים סג, א. וכ״ה להלכה טור או״ח סי׳ תכח. רמ״א שם סתכ״ז. טושו״ע חו״מ סי׳ מג סכ״ח).

66) ולהעיר מירושלמי מגילה פ״א ה״ה (הובא בשו״ת חת״ס שם) אותה השנה היתה מעוברת וא״כ הנס הי׳ באד״ר. וגם לפי פירוש החת״ס שם שהי׳ מובן שראוי להתעבר ונמלכו ב״ד ולא עברוהו להאי שתא (וראה עד״ז ביערות דבש ח״ב דרשה ב׳ (צד, ג) מירושלמי, דגזירת המן הי׳ על אדר ראשון כו׳, ומרדכי צוה כו׳), הרי ע״פ הנ״ל ממגילה (יג, ב) דז׳ אדר הפך הגזירה תיכף כשהפיל הגורל מיגון לשמחה, נמצא שפעולתו היתה באדר א׳, וראה שו״ת חת״ס שם. ויערות דבש שם.

67) ב״י סו״ס תרצו. וראה ב״י שם דלכמה דיעות הם ימי משתה ושמחה. ובדרכי משה שם ממנהגים וממהרי״ל. וראה חמד משה שם סק״א שאם אמר ועל הניסים ב״ד אד״ר אין מחזירין אותו שהרי מדינא הי׳ ראוי לעשות באדר א׳ כו׳ אלא שמסמך גאולה כו׳ עדיף א״כ מ״מ הוה מעין המאורע.

68) ראה ביאור החילוק דסיבת הסיבות ועילת העילות (מאמרי אדה״ז — הנחות הר״פ ע׳ קלא. אוה״ת יתרו ע׳ תשלה ואילך. ביאוה״ז (להצ״צ) ע׳ לט. המשך תער״ב ספ״ב. ובכ״מ).

בין קודש שלו לקודש דשבת איז מ״ע מה״ת ושמחת בחגך[69], משא״כ בשבת וואס קודש היא (ביז בהבדלה פון קדושת יו״ט ועד כדי כך אז דאס קומט בהמשך צו די אנדערע הבדלות[70]).

יו״ד. די הסברה אין דעם וועט מען פארשטיין בהקדים וואס „הקב״ה יושב וממלא שנותיהם של צדיקים מיום ליום״ — אז מתים ביום שנולדו. וואס דער טעם פנימי בזה י״ל[71], ווייל ביי צדיקים איז זייער שלימות ותכלית ענין הלידה (זייער לידה והתגלות) ביום הסתלקותם. וואס דעמאלט ווערט נתגלה (צו די תלמידים) פון „רוח רבם העצמיות״[72] מערער און העכער ווי בעת נשמתו איז געווען מלובש אין גוף, און דעמאלט איז מאיר נאך אן העכערע הארה, וואס איז מאיר מלמעלה „מעליית רוחו ונשמתו למקור חוצבו כו׳״ און די הארה איז „מאירה על כל תלמידיו שנעשו עובדי ה׳״ און „מכנסת בלבם הרהורי תשובה[73] ומעשים טובים״, נאך די הארה איז „בהעלם והסתר גדול כמו שמש המאיר לכוכבים מתחת לארץ כדאיתא בתיקונים על משה רבינו ע״ה שאחר פטירתו מתפשטת הארתו בכל דרא ודרא לששים רבוא נשמות כמו שמש המאיר מתחת לארץ לששים רבוא כוכבים״[74].

משא״כ בעת הלידה איז דאך ניטא דער גילוי פון דעם צדיק[75], עס איז בלויז בכח, און דעריבער איז די שלימות ענין הלידה וההתגלת פון צדיק ביום הסתלקותו[76].

ועפ״ז איז מובן וואס מען געפינט ניט אין שו״ע וועגן מאכן א שמחה בז׳ אדר יום הולדת משה רבינו[77], וואס די שלימות הגילוי וההמשכה פון יום ההולדת ווערט ביום ההסתלקות און דעמאלט איז דאס א המשכה נעלית ביותר באופן של רוממות[78], און בגילוי אין לבושי עוה״ז זעט זיך נאך דער ענין

---

69) ראה טז, יד.

70) להעיר ממגילה (יז, ב) רש״י ד״ה אתחלתא „כיון דשם גאולה עלה כו׳״.

71) ראה לקו״ש ח״ה ע׳ 86 (שוה״ג הא׳ להערה 1) מספר רסיסי לילה. אלא דשם הוא לענין עליות הצדיק עצמו משא״כ בהמבואר לקמן בפנים הוא גם לענין השפעתו לצאן מרעיתו.

72) כן הוא בהדפוסים שראיתי — ולכאורה צ״ל „העצמית״ וכמוש״כ תיכף בהמשך הענין.

73) עפ״ז מובן ביותר ביאור הנ״ל בפנים בתענית ז׳ אדר.

74) אדה״ז באגה״ק ביאור לסי׳ ז״ך. וראה דרושי ל״ג בעומר שם סידור (דש, ב־ג). ובכ״מ.

75) אפילו בלידת משה „שנתמלאה כל הבית כולה אור״ (סוטה יג, א (וראה שם יב, א). וראה אוה״ת עה״פ) אין זה בדומה כלל להגילוי שלאח״ז, כמובן.

76) עפ״ז יש לבאר (בפנימיות הענינים) מה שאיתא במגילה שם „ולא הי׳ יודע שבז׳ באדר מת **ובשבעה באדר נולד׳ דלכאורה: א) הרי שבז׳ באדר מת — ידע, והול״ל „ולא הי׳ יודע שבז׳ באדר נולד׳ ב) באמרו ב׳ הענינים הול״ל בסדר הפוך, שהרי הלידה לפני המיתה׳ —**

אלא שהמן לא הי׳ יודע ענינה של מיתת משה (מיתת צדיקים), שבז׳ באדר שמת אז בא לידי שלימות ענין הלידה והגילוי שלו (וזה פעל שהחודש יהפך כו׳). וראה לקו״ש ח״ו ע׳ 362. וראה יערות דבש ח״א דרשה ח (מה, סע״ג ובכ״מ שם). חכ״ו ע׳ 1 ואילך. חת״ס עה״ת פרשתנו (דרוש לז׳ אדר א׳, תקצט ד״ה ותרא אותו ואילך). ובכ״מ.

77) להעיר שגם כפשוטו — יש ללמוד מתוך הכתובים שבז׳ אדר מת (ראה קידושין לח, א), משא״כ לידתו בז׳ אדר, נלמד רק במדרש חכמים כו׳ (חדא״ג מגילה שם), וכן הי׳ בנוגע ללידתו כפשוטה, שהוצרך להיות „ותצפנהו״ (שמות ב, ב. סוטה שם יב, ב), משא״כ מיתתו הי׳ מפורסמת „ויבכו בנ״י״ (ברכה לד, ח. וראה סוטה יג, סע״ב).

78) ראה תו״א פט, ד. ד״ה באתי לגני השי״ת פ״א, דגילוי הסוכ״ע שלמעלה מעולמות נק׳ בשם אסתלק כי הגילוי הוא בבחי׳ רוממות.

•) ו״ג כן (ראה דק״ס שם).

המיתה, און מצד דעם איז דאָס אַ יום תענית[79], והחי יתן אל לבו.

יא. לפי״ז איז מובן דער רמז ושייכות פון עניני ז׳ אדר צו פ׳ „ואתה תצוה״*[79]: בגלוי שטייט טאַקע ניט אין דער סדרה משה׳ס נאָמען, וואָרום דער ענין פון ז׳ אדר ווי דאָס איז בגילוי איז אַן ענין פון יום התענית — הסתלקות.

לאידך, איז בפנימיות דאָס וואָס עס שטייט ניט שמו של משה ווייל עס איז מאיר עצמיות פון משה וואָס איז העכער פון שם (וגילוי), און דאָס דריקט זיך אויס אין דעם נאָמען פון דער סדרה „ואתה תצוה״: דער לשון „ואתה״ ווייזט אויף עצמיות וואָס איז העכער פון שם ותואר[80], „תצוה״ איז (אויך) פון לשון צוותא וחיבור[81], ד. ה. די צוותא וחיבור פון אידן (המצווים) מיט די עצמיות פון משה, וואָס פאַרבינדט אידן מיט עצמות א״ס (המדבר אל ה„ואתה״)[82] —

און דאָס איז דער תוכן הפנימי פון ז׳ אדר, אַז דעמאָלט איז דער תכלית השלימות אין לידת והתגלות משה צו אַלע אידן, העכער פון שם וגילוי, באופן של „ואתה תצוה״.

(משיחות ש״פ תצוה (ז׳ אד״ר), ש״פ תשא (שושן פורים קטן) — תשכ״ז)

---

79) עפ״ז יובן זה שנשיאי חב״ד — לאחרי שקבלו הנשיאות (כידוע סיפור החסידים בחילוק הנהגת כ״ק אדמו״ר מהר״ש בז׳ באדר בעברו לפני התיבה לאחרי פטירת אמו, ולאח״ז — בהסתלקות אביו כ״ק אדמו״ר הצ״צ) לא היו אומרים תחנון בשבעה באדר, כי באתפשטותא דמשה (— נשיא) בכל דרא ודרא (ת״ז תס״ט) — מאיר בחי׳ משה בלי הסתרים וא״כ בהם נמצאת בגילוי שלימות הלידה דבחי׳ משה.

*79) ראה גם בארוכה לקו״ש חכ״ו ע׳ 204 ואילך. וראה לקו״ש חכ״א הנ״ל הערה 2.

80) ראה ד״ה זאת תורת הבית תרפ״ט פי״א (סה״מ קונטרסים — ח״א ע׳ מה). וראה גם כלי יקר ריש פרשתנו „לכך נאמר ואתה תצוה שני נוכחיות לומר ואתה כו׳״.

81) תו״א פרשתנו פב, א. מאור עינים פרשתנו.

82) ד״ה זאת תורת הבית שם. וראה אוה״ת פרשתנו ע׳ א׳תקנא.